

Зоран М. РИСТИЋ*

Висока школа организационих студија ЕДУКА, Београд

Александар М. ДАМЊАНОВИЋ**

Пословни и правни факултет, Универзитет „МБ“, Београд

Драган М. НЕДЕЉКОВИЋ***

Институт за економику пољопривреде, Београд

ИНИЦИЈАТИВА „ОТВОРЕНИ БАЛКАН“, ПУТ ОД ИДЕЈЕ ДО ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

Апстракт: Судбину земаља Западног Балкана током историје углавном су одређивали политички фактори, а њихово укључивање у интеграционе процесе представља покушај да се економским факторима и одрживом развоју да примат, у односу на политичке факторе. Данас налазимо на велики број коментара, изјава експерата и представника политичких организација о потенцијалним ефектима иницијативе „Отворени Балкан“, али и на недостатак озбиљнијих теоријских и емпиријских истраживања о њеном напретку и потенцијалним ефектима на одрживи развој региона. Управо због наведеног, аутори овог рада пажњу посвећују проналажењу одговора на питање како се развијала ова иницијатива и који су њени потенцијални ефекти на одрживи развој, односно у којој мери она доприноси повећању благостања чланица и земаља у окружењу. Емпиријски докази за прихватљивост најважнијих ставова и закључака који се у раду износе, обезбеђени су кроз истраживање у коме је учествовао први аутор овог рада, а на основу података које је прикупила Агенција Фактор Плус у свим земаљама потписницама иницијативе.

Кључне речи: Интеграције, заједничко тржиште, регионална сарадња, одрживи развој, слобода кретања.

УВОД

Двадесети век обележио је веома изражени динамизам регионалних економских интеграција. Користи које се од интеграције очекују у крајњој инстанци би требало да доведу до одрживог развоја и повећања економског благостања у свим земаљама интеграције. Данас у свету функционише тридесетак регионалних економских интеграција, које заузимају око 80% светског тржишта и оне се могу

* Професор струковних студија, zoranris@yahoo.com

** Ванредни професор, adm.tfc@gmail.com

*** Научни сарадник, draganedeljkovic62@gmail.com

посматрати као процес и средство којим група земаља настоји да повећа свој ниво благостања и обезбеди одрживи развој (Милутиновић 2021: 289).

Већ 90-их година XX века помињу се и идеје о економском подручју између појединих земаља Балканског полуострва. Распад Југославије је донео талас иницијатива које су требале да дефинишу нови систем односа на Западном Балкану (*Balkans Policy Research Group* 2021: 9). У почетку се регионална сарадња углавном доживљавала као мировна стратегија и у циљу јачања безбедности у региону. Међутим, постепено се у последње две деценије ствара институционална и политичка „архитектура” заснована, пре свега, на економским интересима и потреби стварања услова за одрживи развој, у оквиру новог мултилатерализма који представља комплексан процес европским процесима и интеграцији свих балканских земаља у Европску унију (ЕУ) (Лопандић 2021: 66).

Одржив развој у региону Западног Балкана је незамислив без изграђених добросуседских односа и регионалне сарадње. Већина робне размене одвија се у региону, што је снажан подстицај унапређењу билатералних и регионалних односа. Није могућ економски просперитет и одржив развој у несигурном и неповерљивом суседству, а с обзиром да је регион у не тако давној прошлости био суочен са трагичним оружаним сукобима, важно је да државе елиминишу реторику мржње која ствара напетости и одвраћа регионалну сарадњу. Суочавање са пандемијом Covid-19 и последицама сукоба у Украјини јасно је показало шта значи међусобна сарадња и међусобна солидарност, те да је перспектива региона Западног Балкана у међусобном разумевању, повезивању и сарадњи. Неискоришћене бројне међусобне могућности синергије и сарадње, показују значајан потенцијал за будућност која је пред нама. Уз то, економија обима је важан момент за регионалну сарадњу. У том смислу, може се рећи да је „Отворени Балкан“ економски кластер у настајању и да ће у будућности имати велики значај за конкурентску предност земаља и региона и њихов одрживи развој.

РАЗВОЈ ИНИЦИЈАТИВЕ „ОТВОРЕНИ БАЛКАН“

Први знаци „Отвореног Балкана“ појавили су се 2018. године, што је посматрано као начин за побољшање политичких односа, а иницијатива о стварању заједничке економске зоне први пут је промовисана у јавности 10.10.2019. године у Новом Саду, када је потписана и прва декларација усмерена на стварање окружења у коме се омогућава слободан проток људи, производа и капитала, са намером да се успостави „Мини Шенген“ између три земље (Албаније, Северне Македоније и Србије). У овој декларацији се потенцира да постизање Регионалног економског подручја треба да буде засновано на пуној инклузивности, као и принципима ЕУ везаним за „четири слободе”: слободе кретања роба, услуга, људи и капитала. Уједно се напомиње да су трговина, инвестиције, мобилност људи и дигиталне интеграције заправо срж и регионалног економског подручја као иницијативе. Наглашава се и да је, због осигурања пуне слобода кретања људи, услуга, роба и капитала на Западном Балкану, потребно створити и услове за укључивање

тржишта региона у глобалну економију. У Декларацији се наводи и да, када је у питању кретање људи на Западном Балкану, нужно осигурати могућност кретања са „важећом личном картом“, а то треба да осигура и могућност запослења било где у државама регије. Подвлачи се и нужност пуног међусобног признавања стручних квалификација и диплома у државама Западног Балкана, а у области безбедности се, као темељни регионални изазови, перципирају прекогранични организовани криминал и нужност узајамне помоћи у ванредним ситуацијама (*Joint Declaration 2019*).

У намери да даље разраде идеју „Малог Шенгена“, представници Албаније, Северне Македоније и Србије поново су се сусрели у Охриду 09.11.2019. године, и том приликом дефинисали јасне циљева ове идеје, међу којима се посебно наглашавају (Ташковић 2019): слободно путовања грађана ових држава у свакој од њих; међусобно признавање квалификација, диплома и радних дозвола; размењивање студената, заједничке активности у области истраживања и развоја и побољшања атрактивности улагања и сарадње; поједностављивање свих процедура размене добара између земаља чланица уз фокус на њихову дигитализацију; прилагођавање законског оквира који регулише функционисање привредних друштва ради њиховог успешнијег рада и заједничка борба против свих облика криминалних и терористичких активности. На овом скупу је указано пуно поштовање постојећих иницијатива Вишегодишњег акционог плана Регионалног економског подручја, СЕФТА-е и Транспортне заједнице Југоисточне Европе, и друге државе Западног Балкана су позване да се придруже креирању простора пуне четири слободе ЕУ (*Ohrid Summit 2019*).

Наредни састанак тројне иницијативе је одржан у Тирани, 21.12.2019. године. У Закључцима са овог скупа најпре је потврђена нужност јаче међусобне сарадње у области ванредних ситуација. Када је у питању имплементација четири слободе, поново су напоменути принципи раније изнети у Новом Саду и Охриду. Посебно је истакнута важност проширења формата, односно пуна западно-балканска инклузивност процеса, која би требала да допринесе бољим добросудским односима. Осврт је уједно дат и на два ранија документа око кретања добара везаних за начело *one stop*, одсуство „паширологије“, приближавања регулативи ЕУ и спровођења свих раније потписаних СЕФТА споразума. Кретање људи и услуга треба да се осигура кроз слободу путовања, настањивања и рада у оквиру заједничког тржишта ових земаља. Такође, напоменут је значај процеса дигитализације, увођења електронских сертификата за плаћање по узору на ЕУ, као и јачање сарадње у области туризма, кроз слободно кретање грађана земаља Западног Балкана. На крају, али не мање значајно, наглашен је значај страних директних инвестиција за земље региона и заједничке активности на њиховом подстицању, уз уважавање свих међународних стандарда у тој области (*Chair's Conclusion 2019*).

Глобална криза узрокована пандемијом Covid-19 условила је да од почетка марта 2020. године ова тема више не буде у тој мери актуелна у региону Западног Балкана (Ђукановић, Ђорђевић 2020). Иницијатива је обновљена 30.10.2020. године, када су лидери Албаније, Северне Македоније и Србије одржали видео

састанак и сложили се да формирају сталну радну групу са представницима владе из сваке земље учеснице како би се убрзао процес потписивања и спровођења договорених активности (*European Western Balkans 2020a*). Током on-line самита организованог 9.10.2020. године у оквиру „Мини-шенген“ иницијативе, лидери ове три земље су потписали меморандум о разумевању за сарадњу у борби против пандемије коронавируса и омогућавање преласка границе са личној картом (*European Western Balkans 2020b*).

На састанку лидера Албаније, Северне Македоније и Србије у Скопљу, 29.07.2021. године, иницијатива је добила ново име „Отворени Балкан“. Као што је раније наглашено, она се заснива на истим слободама на којима се заснива заједничко тржиште ЕУ: кретању робе, услуга, људи и капитала, и треба да омогући стварање, у фазама, заједничке економске зоне између ове три државе. На овом састанку потписан је споразум чији је циљ унапређење сарадње на размени роба и услуга, меморандум који има за циљ унапређење сарадње на тржишту радне снаге и споразум о заједничком ангажовању ради заштите од природних катастрофа у региону (*RFE/RL's Balkan Service 2021*). Договорено је и да од 01.01.2023. године буду укинуте граничне контроле између ове три државе и предвиђено поступно стварање заједничког тржишта за дванаест милиона људи, колико ове три земље имају становника заједно, односно стварање „јединствене економске зоне“. Такође, договорено је и узајамно прихватање диплома и квалификација за посао, што ће све учинити радну снагу флексибилнијом и доступном, а тиме и атрактивнијом за привлачење више улагања, више регионалних и развојних пројеката (Марушић 2021). Са састанка су поново позване и друге земље у региону да се придруже иницијативи, као моделу јачања сарадње, економије и слободе кретања.

У заједничкој изјави учесника скупа представника држава чланица иницијативе „Отворени Балкан“, који је одржан у Београду, 04.11.2021. године, поновљена је усмереност чланица ове иницијативе ка вредностима Европске уније, демократије и поштовању права, али и наглашено да су упитни капацитет ЕУ да прошири круг чланица на нове државе, те да међусобни односи постојећих чланица и њихово неслагање, значајно ометају напредак целог региона на путу ка чланству у Европској унији. Потврђена је одлучност да се продубљује економска сарадња међу државама потписницама ове иницијативе и одобрен план спровођења мера усмерених на олакшавање размене добара и трговине међу земљама. Одлучено је и да се формира посебан савет кога ће чинити поједини министри земаља потписница иницијативе, а који ће заједно са привредним коморама спроводити напред наведене мере и активности, те поновљен позив свим осталим странама у региону да се придруже иницијативи (*Zajednička izjava 2021*).

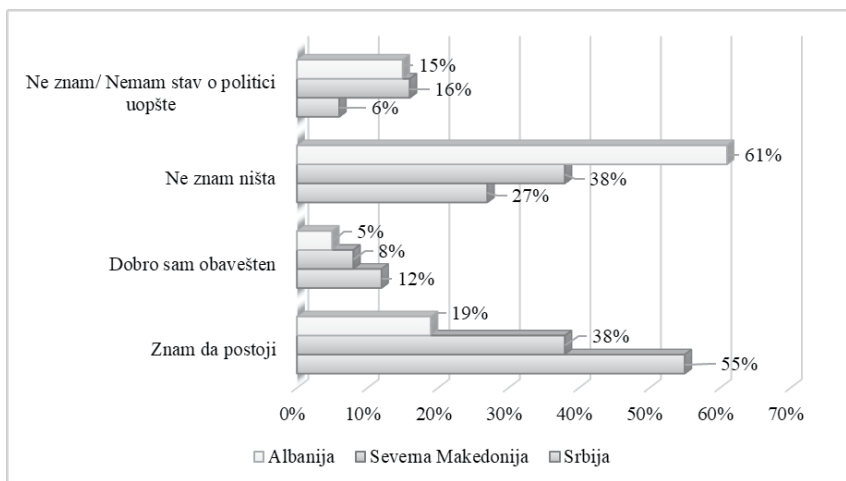
Челници иницијативе за регионалну сарадњу „Отворени Балкан“ састали су се и 21.12.2021. године, на самиту у Тирани/Елбасану, где су потписали неколико споразума, који треба да олакшају промет људи, робе, капитала и услуга између три земље и олакшају пословање привредницима. Потписани су Споразум о радним дозволама, који омогућава радницима из ових земаља да лакше добију неопходне радне документе, и Споразум о интегрираним системима

електронских услуга, који треба да омогући грађанима три земље да подносе пријаве у другим земљама на било ком месту. Потписана су и четири споразума из области ветеринарства и фитосанитарне инспекције, који ће олакшати промет живих животиња те производа биљног и животињског порекла (*Отворени Балкан 2021*).

У Охриду је, 08.06.2022. године поново одржан састанак лидера ове иницијативе, када је потписан Споразум о сарадњи у области међусобног признавања диплома, као и меморандуми о разумевању и сардњи пореских управа, те у области културе и туризма. Формат самита је овог пута проширен са још два регионална лидера, који су састанку присуствовали у својству посматрача (Црна Гора и Босна и Херцеговина) (Блажевска К. 2022).

У Београду је 01. и 02.09 2022. одржан нови самит иницијативе „Отворени Балкан“. Размишљање о будућности и потражи за оптималним решењима за комплексну ситуацију у којој се налази регион Западног Балкана били су главни постокази окупљених политичких челника. На самиту су учествовали и високи политички представници Црне Горе и Босне и Херцеговине, као и Мађарске и Турске. На скупу је оцењено да су пројекције будућег економског развоја за ове државе незамисливе без „Отвореног Балкана“, те да ће ефекти ове иницијативе довести у перспективи до знатног раста БДП-а чак до додатних 20 до 30% (*Отворени Балкан 2022*). Констатовано је да је успостављање зеленог коридора између земаља потписница ове иницијативе за транспорт прехранбених производа, довео до раста трговине од 17 одсто у овом сектору. Такође, отварање наменских возних трака на граничним прелазим је скратио чекање са неколико сати на 10 до 15 минута, што је знатно олакшало пословање компанијама из ових земаља. Порука самита је и да су државе „Отвореног Балкана“ солидарне у времену кризе, те да ће се сви енергетски и други горући проблеми са којима се регион може суочити решавати заједно и системски.

Имајући у виду горе наведене скупове и до сада остварене резултате иницијативе „Отворени Балкан“, анализирали смо ставове грађана у земљама њеним потписницама, а за шта нам је послужила теренска анкета Агенције Фактор Плус на узорку кога су чинили пунолетни испитаници из Србије (без територије Косова и Метохије), Албаније и Северне Македоније, уз маргиналну грешку од +/-2.5% (Ристић 2022). Резултати указују на значајне разлике у степену информисаности грађана које постоје међу земљама. Ово се посебно односи на резултате који су добијени у Србији и Албанији. Наиме, за разлику од 72% испитаника у Србији који су потврдили да су чули за ову иницијативу, у Албанији је само њих 36% потврдно одговорило на ово питање, док је у Северној Македонији тај проценат 64%. И поред значајних промотивних активности на овој иницијативи, да је потребно уложити више напора у промоцију предности које она доноси, потврђују и одговори огромне већине испитаника који сматрају да нису добро обавештени о њој. Највише напора у том правцу је потребно чинити у Албанији, где чак 61% испитаника не зна ништа о овој иницијативи, али ситуација није много боља ни у преостале две државе потписнице иницијативе, где тек 12%, односно 8% сматра да је добро обавештена о њој (графикон 1.).

Графикон 1: Упознатост са иницијативом „Отворени Балкан“
(Извор: Ристић 2022: 46).

Највећу подршку иницијатива „Отворени Балкан” има у Србији где је 48% испитаника подржава, у Северној Македонији је тај проценат 39%, док је подршка најмања у Албанији, где јој тек 28% испитаника пружа подршку. Међутим, значајно је указати и на велики проценат оних који не знају или немају став о овом питању, посебно у Албанији, где је таквих 47% испитаника (Србија 33%, Северна Македонија 39%), као и на приближно сличан проценат оних који се противе овој иницијативи (Србија 18%, Северна Македонија 22%, Албанија 25%).

ЕФЕКТИ ИНИЦИЈАТИВЕ НА ИНТЕГРАЦИЈЕ И ОДРЖИВИ РАЗВОЈ РЕГИОНА

Економска интеграција се дефинише као процес удруживања националних привреда ради остваривања одређених циљева, а пре свега, уклањања царинских и нецаринских баријера и других ограничавајућих прописа у међусобној трговини, обезбеђења слободног кретања људи (радне снаге), капитала и осталих фактора производње, као и односа интегрисаних националних привреда према трећим земљама. Управљање интеграционом групацијом регулише се споразумом о њеном стварању (Ристић, Ристић 2013: 106). Убрзани токови кретања робе, знања и фактора производње између националних економија одавно су постали реалност међународних економских односа. Свет и светска привреда се развијају груписањем и стварањем различитих облика међународних економских интеграција које пружају различите предности земљама чланицама, а имају и велики утицај на земље ван интеграције и светску привреду у целини. Оне омогућавају хармонизацију развојних политика земаља у интеграцији, проширење тржишта, специјализацију, рационалну комбинацију и пласирање фактора производње на ширем привредном подручју, повећавају конкурентност, позитивно утичу на привредни развој, доходак и животни стандард.

Регионалне економске интеграције подразумевају два најзначајнија нивоа активности (Поповић-Петровић и др. 2018: 2): 1. смањење до потпуног уклањања свих трговинских баријера у трговини која се одвија између чланица интеграције; 2. успостављање различитих облика сарадње и координације међу земаљама чланицама. Без обзира о којој врсти интеграције је реч, заједничко за све њих јесте постојање жеље да се унапреди првенствено трговина између земаља у одређеном региону, а потом и други облици сарадње (Рапаић 2020: 570).

Код истраживања добитака од интеграције треба имату у виду динамику њиховог пристизања. Најчешће, на кратак рок долази до раста обима трговине и бруто домаћег производа. На средњи и дужи рок, долази до структурних промена у привредама земаља, измена у квалификационој структури радне снаге, чија се мобилност повећава, отварања нових радних места и смањења незапослености, а економија обима добија на значају. Када је реч о предностима регионалних економских интергратија, многи примери су показали да стварање оваквих аранжмана води ка привлачењу више инвестиција, него што би то био случај када би државе индивидуално наступале у односу на стране инвеститоре. Теорија је јасна, страни инвеститори оснивањем само једне филијале у некој од држава чланица интеграције остварују могућност освајања целокупног регионалног тржишта.

Економска интеграција може да смањи трошкове трговине, унапређујући тиме доступност и избор робе и услуга у привреди и доводећи до веће куповне моћи за грађане. Она би могла да омогући фирмама у једној земљи да науче о робама, технологијама и пословним односима фирми у другим земаљама, чиме се подстиче и продуктивност (Bown-Lederman и др. 2017: 4). Уз то, глобализација светске економије усмерава све привреде на чвршћу међусобну сарадњу, што утиче и на њихову међусобну зависност, а што може да доведе до израженијег утицаја појава криза у било ком региону на све ове земље. Дакле, данас појава криза има глобални карактер, а оне привреде које имају развијеније односе са различитим групама земаља и имају веће тржиште на које пласирају своје производе постају мање осетљиве на кризе (Куртов, Славковић 2017: 238).

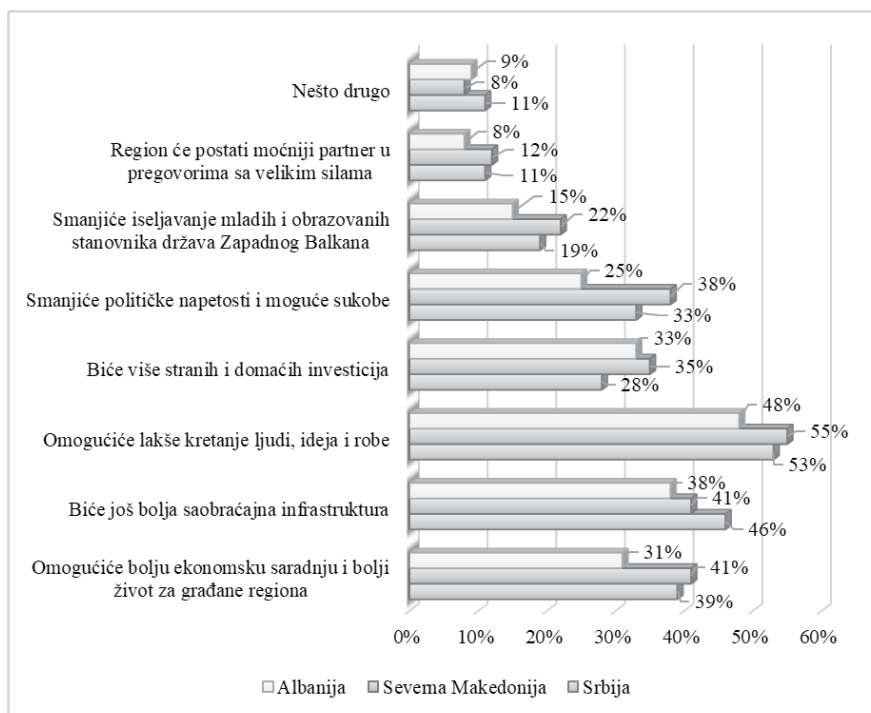
Полазећи од искустава и економских ефеката других интеграција у свету, економски ефекти креирање политика и економске интеграције земаља потписница иницијативе „Отворени Балкан“ могу се фокусирати на четири кључне области: 1. трговину, инвестирање и тржиште капитала; 2. мобилност вештина и тржиште рада; 3. дигитална тржишта и 4. инфраструктуру за регионалну интеграцију (*World Bank Group* 2017). Даље, ефекте који се очекују од иницијативе „Отворени Балкан“ могуће је поделити и на статичке и динамичке. Најзначајнији статички ефекти су: 1. ефекти на стварање и скретање трговине (последица промена/укидања царинских стопа између потписница и трећих земаља, што за последицу има ефикасније коришћење производних ресурса); 2. ефекти на производњу (последица супституције скупљих домаћих јефтинијим увезеним производима из друге земље потписнице); 3. ефекти на потрошњу (последица промене односа увозних и извозних цена); 4. ефекти на односе размене. Најзначајнији динамички ефекти су: 1. постизање оптимума производње; 2. раст конкурентности; 3. ефекат на инвестиције; 4. ефекат на платни биланс.

Развој трговине, повећање инвестиција и проток капитала, представљају кључне покретаче ове иницијативе. Све земље потписнице се налазе на вратима тржишта Европске уније и већ су предузеле кораке на интегрисању својих привреда са светским тржиштима, посебно у областима трговине и финансија. Међутим, и даље има много простора за унапређивање. На пример, везано за међусобну трговину, земље би могле да повећају степен своје отворености, мерене процентом извоза у БДП-у и најмање да је дуплирају. Даље, ове земље би могле да развију регионалне финансијске производе за боље повезивање инвеститора са компанијама (нпр. индекси, регионални инвестициони фондови), као предуслов за развијање регионалног тржишта капитала. Напредовање у економској интеграцији захтева заједничке напоре на политикама које би се односиле на област ширу од либерализације тарифа и које би биле усмерене на одређени број области, укључујући хармонизацију правила и процедура, са циљем промовисања размене роба, услуга, те фактора производње, укључујући рад, сарадњу са циљем јачања политике инвестирања и развоја вештина, те заједничке напоре за решавање уских грла у области инфраструктуре. Циљ искористићавања снаге интеграције за подстицање одрживог раста евидентан је у регионалним напорима који су до сада успостављени између земаља потписница иницијативе, али је то тек почетак, а период који је пред нама ће јасно показати све позитивне ефекте ових, као и будућих сличних напора. Пут до убрзања привредног раста и одрживог развоја земаља овог региона постиже се захваљујући стимулсању производње на рационалним основама, повећању ефеката размене, те стварања ефеката од међусобне конкуренције (Јововић, Иваз 2021).

Полазећи од карактеристика привреда земаља потписница иницијативе „Отворени Балкан“, те њене отворености за проширење на цео Западни Балкан, може се закључити да би циљеви интеграција у оквиру ове иницијативе, пре свега, требали да буду усмерени на: 1. појачану конкурентност компанија из земаља потписница иницијативе, односно са територије Западног Балкана, на европском и глобалном тржишту; 2. интегрисано тржиште од 12 милиона људи, односно више од 18 милиона људи када би се иницијатива проширила на цео Западни Балкан; 3. бољу интеграцију економија региона у европске ланце вредности - интегрисано тржиште је конкурентније на европској и глобалној сцени него више мањих; 4. потенцијал за додатни раст БДП-а (процењени потенцијал за додатни раст БДП-а када би се иницијатива проширила на цео Западни Балкан је од 6,7% (*Common regional market* 2021)); 5. стављање региона у средиште пажње страних инвеститора, који желе да смање удаљеност од тржишта ЕУ и да диверзификују своје добављаче.

У оквиру теренске анкете (Ристић 2022) испитаницима у све три земље је понуђено да заокруже три од осам понуђених одговора на питање шта сматрају да су потенцијални позитивни ефекти на одрживи развој иницијативе „Отворени Балкан“. Одговори се битно не разликују међу земљама, а највећи број испитаника верује да ће иницијатива омогућити лакше кретање људи, идеја и робе, као и да ће она бити основа за стварање још боље саобраћајне инфраструктуре, те да ће омогућити бољу економску сарадњу и бољи живот грађана у региону. Ништа мање значајна нису и веровања испитаника да ће ова иницијатива смањити политичке напетости и могуће сукобе, те могућност привлачења више страних и домаћих инвестиција.

Важно је напоменути и да значајно мањи број испитаника верује да ће ова иницијатива допринети исељавању младих и образованих становника, као и да ће она допринети да регион постане моћнији партнер у преговорима са великим силама (графикон 2.)

Графикон 2: Потенцијални ефекти на одрживи развој иницијативе „Отворени Балкан“ (Извор: Ристић 2022: 47).

ЗАКЉУЧЦИ

Креирање регионалног тржишта спаја вољу доносилаца политичких одлука у регији да се удруже и покушају да створе једно тржиште свих земаља. Србија, Северна Македонија и Албанија заједно чине веће тржиште, те су тиме интересантније и инвеститорима. Намере „Отвореног Балкана“ су да се, између осталог, пруже веће могућности за трговину, размену радне снаге и подстакну интеграције у Европску унију у државама чланицама (Симић 2019). Наравно, ова иницијатива не може бити замена за Европску Унију, али она припрема земље за чланство у Европској унији (Matthew 2019). Иницијатива „Отворени Балкан“ је, пре свега, усмерена на максимизирање стопе економског раста и одрживи развој у земљама потписницама и она треба да буде отворена за цео Западни Балкан. Заправо, она би могла да буде значајан фактор развоја земаља унутар интеграција које ова иницијатива обухвата, као и да има значајан утицај и на остале земље Западног Балкана, али и на земље ван региона и светску привреду у целини. Она омогућава проширење тржишта, специјализацију и масовнију производњу, рационалну комбинацију

и пласирање фактора производње на ширем привредном подручју, повећање конкурентности, убрзање привредног развоја, увећање дохотка грађана и у целини раст њиховог укушног животног стандарда.

Да би економски односи били стабилни и напредни, потребне су даље трговинске олакшице како би инвеститори и пословни људи у земљама потписницама иницијативе имали подстицајне бенефите. Најбоља европска искуства показују да међусобно испреплетани економски интереси подстичу сарадњу партнера и преносе се и на друге области од заједничког интереса. Економска интеграција региона Западног Балкана представља незаобилазни корак у процесу интеграције региона у Европску унију, и шанса за ослобађање новог потенцијала за економски раст и подстицање сарадње у региону. Пуно слободно кретање грађана унутар регије, омогућиће и смањење стереотипа који владају у овдашњим друштвима и њихово истинско повезивање. Јачање инфраструктурних веза доноси значајне позитивне мере за привреду и грађане региона.

Иницијатива „Отворени Балкан“ представља значајан изазов и обједињује више механизма у циљу јачања сарадње и економског развоја, и још је значајнија ако знамо да она води постизању стандарда који ће отворити бржи пут за чланство у ЕУ. Перспективе земаља региона за чланство у ЕУ ће, осим динамике интерних политичких и економских реформи, несумњиво зависити и од решавања преосталих сложених регионалних питања. Са друге стране, идеје које промовише иницијатива „Отворени Балкан“ могле би бити и фактор убрзавања интеграције, обезбеђујући јачање појединачних привреда и успостављање економске уније, унапређујући економски и социјални напредак свих грађана, водећи рачуна о начелу одрживог развоја, у оквиру стварања унутрашњег тржишта и јачања кохезије и заштите животне средине, као и да примене политике које ће обезбедити да напредак економске интеграције буде у складу са напретком у другим областима. Земље потписнице ове иницијативе морају бити отворене, спремне за сарадњу и да пригрле сваку шансу за економски раст, инфраструктурно повезивање и размену идеја, и управо зато идеје које ова иницијатива промовише представља велику прилику, али и наду, одговорност и обавезу да земље потписнице саме креирају бољу и другачију будућност за све грађане.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Balkans Policy Research Group 2021: *Регионална сарадња на Западном Балкану Регионалној Економској Подручја, „мини-шенгена“ и Заједничкој Регионалној Тржишћу* https://balkansgroup.org/wp-content/uploads/2021/02/Regionalna-saradnja-na-Zapadnom-Balkanu_KOMPARATIVNA-ANALIZA-REGIONALNOG-EKONOMSKOG-PODRUCJA-„MINI-SHENGENA“-I-ZAJEDNICKOG-REGIONALNOG-TRZISTA_WEB-1.pdf. (19. септембар 2023.).
- Блажевска 2022: Катерина Блажевска. *Отворени Балкан пред отвореним питањима* <https://www.dw.com/sr/otvoreni-balkan-pred-otvorenim-pitanjima/a-62057329>. (17. септембар 2023.)
- Bown - Lederman - Pienknagura - Robertson 2017: Chad P. Bown - Daniel Lederman - Samuel Pienknagura - Raymond Robertson. *Better Neighbors: Toward a Renewal of Economic Integration in Latin America*. Washington, DC: World bank.

- Chair's Conclusion 2019. <https://officialgazette.gov.gy/index.php/publications/1210-official-gazettes-21st-december-2019> (23. септембар 2023.).
- Ђукановић - Ђорђевић 2020: Драган Ђукановић - Бранислав Ђорђевић. „Мали Шенген” – концепт, имплементација и контроверзе“. *Међународни проблеми*. Година LXXII, бр 3/2020. Београд: Институт за међународну политику и привреду, 595-619.
- European Western Balkans 2020a. *Вучић, Заев и Рама одржали су видео сасијанак о „Мини-шенгену“*. <https://europeanwesternbalkans.com/2020/10/30/vucic-zaev-and-rama-held-a-video-meeting-on-mini-schengen/> (22. септембар 2023.).
- European Western Balkans 2020b. *Северна Македонија, Албанија и Србија њуиисале меморандум за борбу њројив коронавируса*. <https://europeanwesternbalkans.com/2020/11/09/north-macedonia-albania-and-serbia-signed-amemorandum-to-fight-coronavirus/> (22. септембар 2023.).
- Joint Declaration by the President of the Republic of Serbia, Prime Minister of the Republic of Albania and the Prime Minister of the Republic North Macedonia on Implementing the EU Four Freedoms in the Western Balkans* 2019. <https://fer.org.rs/wp-content/uploads/2019/11/Deklaracija-tri-predsednika-09.10.2019.-Final-Public.docx> (13. септембар 2023.).
- Куртов - Славковић 2017. Дејан Куртов - Раде Славковић. „Економске интеграције као фактор безбедности држава“. *Војно дело*. Београд: Универзитет одбране Војна академија. вол. 69, бр. 8, 222-239.
- Лопандић 2021: Душко Лопандић. *Реформа Евројске уније, Зајадни Балкан и Србија Закасна инѡирација*. <https://www.library.iien.bg.ac.rs/index.php/monog/article/download/497/450/> (27. септембар 2023.).
- Matthew-Sánchez 2019: Holroyd Matthew - Sofia Sánchez. *Western Balkan leaders plot their own 'mini-Schengen' zone*. <https://www.euronews.com/2019/11/11/western-balkan-leaders-plot-their-own-mini-schengen-zone> (25. септембар 2023.).
- Марушић 2021: Синиша Јаков Марушић. *Balkan 'Mini-Schengen' Leaders Eye Open Borders by 2023*. <https://balkaninsight.com/2021/07/29/balkan-mini-schengen-leaders-eye-open-borders-by-2023/> (29. септембар 2023.).
- Милутиновић 2021: Соња Милутиновић. „Теоријско-емпиријска гледишта о ефектима економских интеграцијас“ *Економски видици*, XXVI (2021), Бр. 3-4, стр. 287-299.
- Ohrid Summit – 10 November 2019: Accelerating the Implementation of the EU Four Freedoms in the Western Balkans* 2019: <https://europeanwesternbalkans.com/2019/11/10/leaders-agree-on-further-steps-towards-mini-schengen-in-ohrid/> (29. септембар 2023.).
- Отворени Балкан 2021: Један глас и шанса за све* <https://www.ifimes.org/ba/istrazivanje/otvoreni-balkan-2021-jedan-glas-i-sansa-za-sve/4973> (28. септембар 2023.).
- Отворени Балкан 2022: Инструмент ѡи за суочавање са кризама - зима 2022/23*. <https://www.ifimes.org/ba/istrazivanje/otvoreni-balkan-2022-instrument-za-suocavanje-sa-krizama-zima-202223/5081> (25. септембар 2023.).
- Поповић Петровић – Бјелић 2018: Ивана Поповић Петровић - Предраг Бјелић. *Евројска ѡројивинска инѡирација*. Београд: Универзитет у Београду Економски факултет.
- RFE/RL's Balkan Service 2021: *Serbia, North Macedonia, Albania Push Forward On 'Open Balkans' Initiative*. https://www.rferl.org/amp/serbia-macedonia-open-balkans/31384360.html#aoh=16277336248243&_ct=1627735176495&referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com&_tf=%D0%98%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D1%80%3A%20%251%24s (25. септембар 2023.).
- Рапаић 2020: Стеван Рапаић. „Мали Шенген” као могућност нове регионалне економске интеграције. *Међународни проблеми*. Година LXXII, бр 3/2020. Београд: Институт за међународну политику и привреду, 566-594.
- Ристић 2022: Зоран Ристић. *Појеницијални ѡозијивни економски ефекти иницијативе „Отворени Балкан” - Policy Report*. Београд: Конгрес Српско Америчког пријатељства
- Ристић - Ристић, К. 2013: Жарко Ристић-Кристијан Ристић. *Међународна економија и финансије*. Београд: ЕтноСтил.

- Симић 2019: Јулија Симић. *Three countries agree mini Schengen in the Balkans*. <https://www.euractiv.com/section/enlargement/news/three-countries-agree-mini-schengen-in-the-balkans/> (27. септембар 2023.).
- Ташковић 2019: Марко Ташковић. „Мали Шенген“ нам доноси ушће и јединствено тржиште, али и ове изазове. <https://www.blic.rs/vesti/politika/mali-sengen-nam-donosi-ustede-i-jedinstveno-trziste-ali-i-oveizazove/2bl0h50> (01. октобар 2023.).
- Заједничка изјава учесника сасјанка иницијативе Ојворени Балкан: „Будућности проширења – њој из рејона“ 2021: <https://www.predsednik.rs/docs/2021/11/04/saopstenje-za-medije-zajednicka-izjava-open-balkan-04.11.2021.pdf> (27. септембар 2023.).
- Заједничко рејонално тржиште 2021: <https://api.pks.rs/storage/assets/Common%20Regional%20Market%20Factsheet%20%E2%80%93%20verzija%20na%20srpskom.PDF> (01. октобар 2023.).
- World Bank Group 2017: *Зайадни Балкан: Биљешке о рејоналној економској иницијативи*. <https://documents1.worldbank.org/curated/pt/466791499701754727/pdf/117236-BOSNIAN-x-WB-Regional-Economic-Integration-Issues-Notes-7-July-2017-translation.pdf> (01. октобар 2023.).
- World Bank Group 2022: *Western Balkans Regular Economic Report No.19 Subdued Recovery*. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/35509/Subdued-Recovery.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (25. септембар 2023.).

Zoran M. RISTIĆ

Aleksandar M. DAMNJANOVIĆ

Dragan M. NEDELJKOVIĆ

„OPEN BALKANS” INITIATIVE PATH FROM IDEA TO SUSTAINABLE DEVELOPMENT

SUMMARY

Throughout history, the fate of the countries of the Western Balkans was mainly determined by political factors, and their inclusion in the integration processes represents an attempt to give primacy to economic factors and sustainable development, in relation to political factors. Today, we encounter a large number of comments, statements by experts and representatives of political organizations about the potential effects of the „Open Balkans” initiative, but also the lack of serious theoretical and empirical research on its progress and potential effects on the sustainable development of the region. Precisely because of the above, the authors of this paper devote their attention to finding an answer to the question of how this initiative developed and what are its potential effects on sustainable development, i.e. to what extent it contributes to increasing the well-being of the members and neighboring countries. Empirical evidence for the acceptability of the most important views and conclusions presented in the paper was provided through research in which the first author of this paper participated, and based on data collected by the Faktor Plus Agency in all countries that signed the initiative.

Keywords: Integrations, common market, regional cooperation, sustainable development, freedom of movement.